

AZ OROSZ IRODALOMTÖRTÉNET KÉRDÉSEINEK KIDOLGOZÁSA A SZOVJETUNIÓ TUDOMÁNYOS AKADÉMIAJÁN

A Szovjetunió Tudományos Akadémiájához tartozó filológiai intézetek tevékenységének egyik legfontosabb területe a klasszikus orosz irodalom történetének tanulmányozása. Az orosz irodalomtörténet kérdései központi helyet foglalnak el a moszkvai Gorkij Világirodalmi Intézet és a leningrádi Orosz Irodalmi Intézet (Puskin-ház) tudományos kutatómunkájában. Ezen a területen az utóbbi években a szovjet filológusok igen fontos kutatásokat végeztek, olyan kutatásokat, amelyek sok tekintetben gazdagították az orosz történelem és irodalom fejlődési folyamatának különböző jelenségeiről, a különböző irodalmi irányzatokról és írókról alkotott képünket.

Tudósaink behatóan tanulmányozták a régi orosz irodalom, vagyis a XI—XVII. századi irodalom hagyatékát. Megemlítjük itt *D. Sz. Lihacsov* monográfiáját az orosz irodalom keletkezéséről; azt a tanulmánykötetet, mely az »Igor herceg hadáról szóló ének«-kel — a kor legjelentősebb irodalmi emlékével — foglalkozik; azt a számos kutatást, mely az Orosz Irodalmi Intézet (Puskin-ház) régi orosz irodalmi osztályának tízkötetes »Művei«-ben jelent meg; végül pedig az olyan általános történelmi kiadványok irodalmi fejezeteit, mint »A régi Oroszország kultúrájának története«, »Vázlatok a Szovjetunió története köréből« (a feudális kora) és »Moszkva története«. Ezek a munkák kritikai elemzésnek vetik alá a mult burzsoá tudományában kialakult nézeteket, melyek szerint a régi orosz irodalom nem önálló, hanem utánzó jellegű volt; feltárják az irodalomnak a nemzeti talajjal, a kor orosz történelmi valóságával való kapcsolatát, számos problémát oldanak meg az irodalom osztálygyökereivel kapcsolatban és fényt vetnek arra a kérdésre, miként tükröződnek az irodalomban azok az általános nemzeti feladatok, melyek az ó-orosz, majd az ebből kivált nagyorosz, ukrán és bjelorusz népek önálló fejlődése során keletkeztek.

A XVIII. század orosz irodalmának kutatói különleges figyelmet fordítottak *Ragyiscsevre*, a korabeli irodalom legnagyobb alakjára, az »Utazás Pétervárról Moszkvába« írójára. Ragyiscsev művében jelent meg először és jutott következetes kifejezésre a valóság forradalmi átalakításának eszméje, a népi paraszt-forradalom eszméje. Elmélyült tanulmányozás tárgya

volt a XVIII. század nagy orosz felvilágosult írójának, *Novikov* nak a munkássága: *Novikov* társadalmi és irodalmi nézeteinek radikalizmusát a mult történetírása gyakran kisebbítette. Ezzel kapcsolatban elsősorban *G. P. Makogonyenko* leningrádi kutató munkájáról kívánunk említést tenni, aki egy-egy monográfiát írt az említett két íróról és összeállította *Novikov* műveinek első olyan gyűjteményét, amely megfelelő tudományos apparátussal van ellátva. Egy másik leningrádi kutató — *V. N. Orlov* — *Ragyiscsev* nek az orosz irodalomban élő hagyományairól írt monográfiát. Ezenkívül nagy-kiterjedésű, a tudományban eddig ismeretlen levéltári anyag feldolgozásával fényt derített annak az irodalmi körnek tevékenységére, amely *Ragyiscsev* körül életének utolsó éveiben alakult ki, és amely a XIX. század elején *Ragyiscsev* örököséként, ügyének folytatójaként lépett fel.

A XIX. század orosz irodalmára térve át, elsősorban azt kell megemlítenünk, hogy számos tanulmány és monográfia jelent meg a dekabrista írókról — annak a széleskörű társadalmi mozgalomnak részvevőiről, mely az 1812. évi Honvédó Háború után keletkezett és az 1825. december 14-i felkelésben érte el tetőpontját.

Nincs rá lehetőségünk, hogy röviden jellemezzük, vagy akár csak fel is soroljuk azokat a munkákat, melyeket a szovjet kutatók az utóbbi években *Puskin* ról írtak. *Puskin* művészete az orosz irodalomtörténet egyik legnagyobb tiszteletben tartott területe. Felemlítjük, hogy 1949-ben, a költő születésének 150. évfordulóján, az Akadémia kiadta műveinek teljes gyűjteményét. A *Puskin* életének és munkásságának szentelt megelőző kutatások összefoglalásának lehet tekinteni *D. D. Blagoj* monográfiáját, mely rendkívül sok tudományos tapasztalatot általánosít, és a kutatók több nemzedékének munkáját összegezi. A monográfia első kötete néhány évvel azelőtt jelent meg; a második kötet megírása befejezés előtt áll. Nagyjelentőségű *Puskin* életének és munkásságának krónikája is, amelyet a legöregebb szovjet *Puskin*-kutató, a már elhunyt *M. A. Cjavlovszkij* készített elő. Ennek a monográfiának első kötete már megjelent; a további kötetek előkészítésén az elhunyt kutató özvegye dolgozik. Hozzáteesszük még azt is, hogy a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Nyelvtudományi Intézetében előkészületek folynak egy többkötetes szótár kiadására, amely *Puskin* műveinek szókinését tartalmazza.

A szovjet irodalomtörténészek élénk érdeklődéssel tanulmányozták az orosz forradalmi demokratikus gondolat képviselőjének hagyatékát: *Bjelinszkij*, *Gercen*, *Csernisevszkij*, *Dobroljubov*, *Nyekraszov*, *Szaltikov*—*Scsedrin* hagyatékát. A forradalmi demokratákban a szovjet emberek méltán látják közvetlen elődeiket, akik bár meghatározott történelmi körülmények folytán nem tudtak a tudományos szocializmus magaslatára emelkedni, zseniális meglátásaikkal mégis a szocializmus előfutáraivá váltak. A forradalmi demokratákkal foglalkozó kutató-

munkák rendkívül kiterjedtek ; az írók világnézetének és harcának legkülönbözőbb oldalaira vetnek fényt.

Két esztendővel ezelőtt az egész haladó emberiség megemlékezett G o g o l halálának 100. évfordulójáról. Ebből az alkalmából a kutatómunkák egész sorozata jelent meg az orosz irodalomban élő gogoli hagyományokról és az író egyes műveiről (így pl. speciális monográfikus feldolgozásra került a »Holt lelkek«).

A háború utáni években sok más klasszikus íróval is foglalkoztak monográfikus kutatások : K r i l o v v a l , L e r m o n t o v v a l , G o n e s a r o v v a l , C s e h o v v a l , K o r o l e n k o v a l stb. Jelen felsorolásunk nem tart igényt kimerítő teljességre.

Aktívan, több szempontból dolgozták fel G o r k i j hagyatékát — annak az írónak a hagyatékát, aki folytatta a mult klasszikus orosz irodalmának hagyományait, s ugyanekkor lerakta a szovjet irodalomnak — a szocialista társadalom irodalmának — alapjait is. Gorkij életének és munkásságának tanulmányozása elsősorban a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának az író nevét viselő Világirodalmi Intézetében folyik. Itt van elhelyezve a Gorkij-jal kapcsolatos iratok igen gazdag archivuma. Az Intézet szerkeszti műveinek harminckötetes gyűjteményes kiadását, amely jelenleg már befejezéséhez közeledik.

Rövid áttekintésünk nem lenne teljes, ha nem emlékeznénk meg az »Irodalmi örökség« (»Литературное наследие«) c. időszakos irodalomtörténeti kiadványról, mely a mult irodalmával és társadalmi kérdéseivel foglalkozó kiadványok sorában a legértékesebbek közé tartozik. A háború utáni időszakban a kiadványnak a dekabrista írókkal, valamint G r i b o j e d o v v a l , B j e l i n s z k i j j e l , G o g o l l a l , N y e k r a s z o v v a l , G e r c e n n e l és O g a r j o v v a l foglalkozó kötetei jelentek meg. Megjegyezzük, hogy az utolsó kötetben megjelent Gercen eddig ismeretlen levele, melyet Pulszky Ferenchez, Kossuth közeli munkatársához, a 48-as forradalmárhoz intézett.

A szovjet filológusok előtt az a feladat áll, hogy általánosítsák az összegyűjtött anyagot, s olyan művet hozzanak létre, amely teljes képet nyújt az orosz irodalom történelmi fejlődéséről, keletkezéséről napjainkig. E mű előkészítése egyik sajátos szakaszának tekinthetjük az orosz irodalomtörténet különböző korszakaival foglalkozó általános vázlatokat, amelyek elsősorban a főiskolák szükségleteit elégítik ki. Ilyen vázlat *N. K. Gudzij* könyve a régi orosz irodalomról és *D. D. Blagoj* könyve a XVIII. század irodalmáról.

Még a háború előtt határozat született a több kötetből álló akadémiai orosz irodalomtörténet kiadására vonatkozólag. A háború félbeszakította a kiadás munkálatait. A már kiadott kötetek, melyek a régi orosz irodalommal és a XVII. század irodalmával foglalkoztak, nem mindenben felelnek meg a szovjet irodalomtörténet jelenlegi színvonalának, bár az összegyűjtött gazdag anyag és a széleskörű elemzés igen értékes. A háború után a kiadás előkészületi

munkálatai ismét megkezdődtek. Ebben az évben látott napvilágot a soronkövetkező hatodik kötet, amely Puskinnal és a korabeli irodalommal foglalkozik. Alapjábanvéve befejeződtek a következő kötetek munkálatai is, egészen a befejező tizedik kötetig.

A Szovjetunió Tudományos Akadémiája irodalomtörténeti intézetei jelenleg egy tömörebb, általánosító orosz irodalomtörténeti munka előkészítéséhez fogtak hozzá. Előzetes számítások szerint a mű három kötetből fog állni. Az első kötet az ó-orosz nép irodalmával és az orosz burzsoá nemzet kialakulásának korszakában keletkezett irodalommal foglalkozik — a második és harmadik kötet pedig a már kialakult és fejlődőben lévő orosz burzsoá nemzet irodalmával.

A mű előkészítésén dolgozó tudósok munkaközössége elsősorban abban látja feladatát, hogy szerves kapcsolatba hozza az orosz irodalom történetét a nép történetével.

A munkaközösség LENINnek a nemzeti kultúrákon belüli két kultúrára vonatkozó tételeiből indul ki: a kizsákmányoló »felső osztályok« kultúrájának és a dolgozó, kizsákmányolt tömegek kultúrájának különállásából. Leninnek ezekkel a tételeivel egybevágunk Gorkij ismert nyilatkozatai a világirodalom és az egyes nemzeti irodalmak fejlődésének két vonaláról, az »íróknak arról a két csoportjáról« — mint Gorkij írja —, melyek közül az egyik »kényeztette és dicsőítette osztályát«, a másik pedig »a kritikai realizmus és forradalmi romantika legnagyobb alakjait« egyesítette.

A munkaközösség úgy értelmezi az orosz irodalom fejlődésének folyamatát, mint felfelé ívelő folyamatot, mint a realizmus és népiség fejlődésének folyamatát. Arra törekszik, hogy feltárja ennek a folyamatnak eleven kapcsolatát a néptömegek felszabadító harcának fejlődésével.

A szovjet irodalomtörténet nagy jelentőséget tulajdonít azoknak a megfigyeléseknek, melyek lehetővé teszik, hogy összevessük a realista irodalmi irányzatok bizonyos korszakokban mutatkozó erősödését a népi szabadságharc fokozódásával és élesedésével ugyanezekben a korszakokban.

Az a tény például, hogy a XVII. század orosz irodalmában kifejlődött és elterjedt a demokratikus szatíra, a legszorosabb kapcsolatban van az »alsó« néprétegek antifeudális mozgalmával: a Sztjepan Razin vezette parasztfelkeléssel és a városi »plebs« számos megmozdulásával. Ragyisesev »Utazás Pétervárról Moszkvába« című művének létrejöttében komoly szerepe volt a Jemeljan Pugacsov vezette parasztháborúnak. A parasztfelkeléseknek az a vihara, mely a múlt század 30-as éveinek elején vonult végig az országon, szükségszerűen állította Puskin elé azt a kérdést: milyen szerepük van a néptömegeknek Oroszország történetében. Ezek nélkül a parasztfelkelések nélkül nem lehet megérteni Puskinnak olyan műveit, mint a »Dubrovskij« vagy a »Kapitány lánya«. »A jobbágy-parasztek feudalizmus-ellenes hangulata« táplálta »Bjelinszkij és Gogol eszméit« is.

Az orosz klasszikus realizmusnak, a XIX. század realista alkotásainak sajátságát teljességgel az orosz nép történelmi életfeltételeinek sajátossága szabta meg.

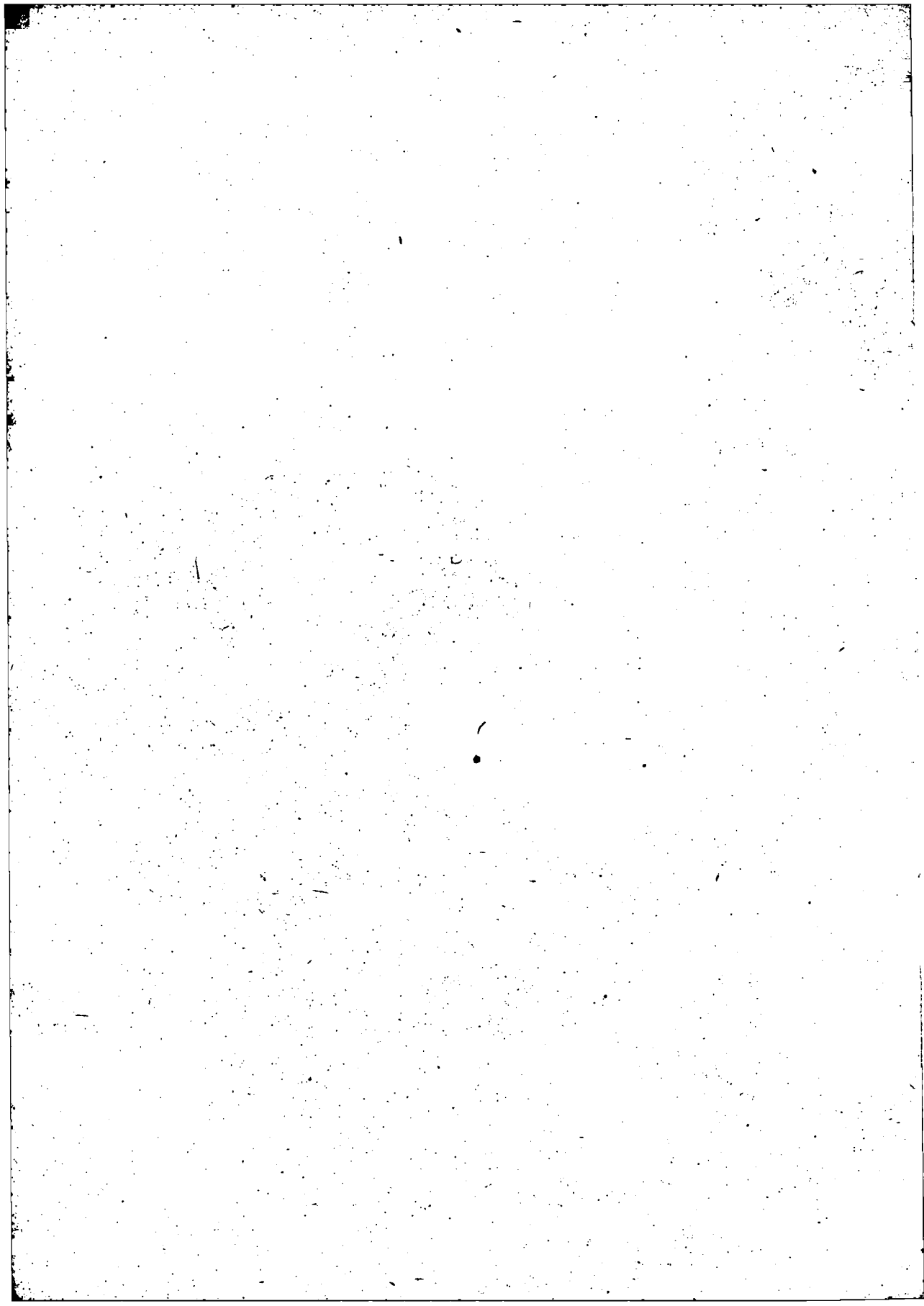
Ismeretes, hogy a feudális rendet Oroszországban nem burzsoá forradalom, hanem burzsoá reform szüntette meg, melyet a jobbágytartó földesurak hajtottak végre, és amely ennél fogva a parasztok kirablását eredményezte.

LENIN ezt írta a kilencszázas évek elején: »A magántulajdonos paraszt Nyugaton már végigjártatta a demokratikus népmozgalomban neki jutott szerepet, és most már a proletariátushoz viszonyítva kiváltságos helyzetét védelmezi. A magántulajdonos paraszt Oroszországban még a döntő és össznépi demokratikus mozgalom küszöbén áll, s feltétlenül egyetért ezzel a mozgalommal. Még inkább előretekint, mint hátra. Még sokkal inkább harcol az Oroszországban annyira erős rendi-feudális kiváltságok ellen, mint amennyire saját kiváltságos helyzetét védelmezi.« (VI. 145.)

Ezek a lenini útmutatások kulcsot adnak a XIX. századi orosz irodalom fejlődésének megértéséhez. Csak ezeknek az útmutatásoknak fényében láthatjuk világosan az orosz klasszikus realizmus sajátosságait, magasrendű forradalmiságát és a kizsákmányoló társadalom hibáival szembeni kérelhetetlenségét.

Ismeretes, hogy az orosz forradalmi mozgalom történetében LENIN három korszakot különböztetett meg: a nemesi, a raznocsinyec vagy burzsoá-demokratikus és a proletárkorszakot. Az orosz klasszikus irodalom és a néptömegek szabadságharca között fennálló szerves kapcsolat lehetővé teszi, hogy az orosz irodalomtörténet felépítésében is erre a lenini korszakolásra támaszkodjunk.

A szovjet irodalomtörténészek munkaközössége nem becsüli le azokat a nehézségeket, melyekkel az orosz irodalomtörténet általánosítható összefoglalása jár, de reméli, hogy munkája során sikerül leküzdenie az akadályokat.

AZ ELŐADÁS NYOMÁN FELTETT KÉRDÉSEK ÉS I. V. SZERGJJEVSKIJ
VÁLASZAINAK RÖVID ÖSSZEFOGLALÁSA

KNIEZSA ISTVÁN :

Kérdés : Szergjjevszkij előadása főként a nagy klasszikusok tanulmányozásának kérdéseit érintette. Hogyan folyik az egész irodalmi folyamat tanulmányozása?

Válasz : A szovjet irodalomtörténet figyelme az irodalomnak nemcsak az úgynevezett »tetőpontjaira« irányul, hanem az egész fejlődési folyamatra. Azokat az írókat is tanulmányozzák, akik nem váltak klasszikusokká, de akiknek művei hasznos útmutatásokat adnak az irodalom fejlődési folyamatának megértéséhez.

Kérdés : Az előadásban szerepelt az »Igor herceg hadáról szóló ének«. Vajjon tanulmányozzák-e a korabeli egyházi irodalmat is és hogyan értékeli azt?

Válasz : A kutatások eredményeként megállapítható, hogy az egyházi irodalmon belül is két kultúra harca folyt. Az orosz nemzeti állam kialakításáért folytatott harc időszakában az egyházi irodalom egyik része a feudális széttagoltság mellett foglalt állást, másik része viszont azt a központi hatalmat támogatta, mely elengedhetetlen feltétele volt a gazdasági és kulturális továbbfejlődésnek, és amely nemcsak bizonyos kizsákmányoló rétegeknek, hanem a széles néptömegeknek érdekeit is szolgálta.

Kérdés : Hogyan értékelik a raszkolnyikok irodalmát?

Válasz : A raszkolnyikok irodalma bonyolult jelenség, mely egyaránt tartalmaz progresszív és reakciós elemeket. Haladó eleme az, hogy a nép feudalizmus ellenes tiltakozását fejezi ki, reakciós eleme viszont a régi patriarchális állapotok idealizálása, visszakívánása.

Kérdés : Hogyan értékeli azt a laicizálódási folyamatot, mely az I. Péter előtti időben nyugateurópai hatásra indult?

Válasz : Ennek a folyamatnak a gyökerei az orosz élet gazdasági és kulturális fejlődésében rejlenek. E körülmények megérése nélkül a folyamat nem indulhatott volna meg. Ennyiben tehát a laicizálódási folyamat az orosz élet terméke. Kétségtelen azonban, hogy a külföldről jövő kulturális hatásoknak is volt szerepük.

KARDOS TIBOR :

Kérdés : A Szovjetunióban folyó periodizációs vita során milyen álláspont alakult ki : az irodalom korszakhatárainak a történelmi korszakhatárokhoz kell-e igazodniuk, vagy az irodalomnak megvannak-e a maga külön korszakhatárai?

Válasz : A történelmi és irodalmi korszakhatárok alapjábanvéve egybeesnek. Az orosz nemzeti állam kialakulását a XVII. század közepétől számítják és ettől az időponttól lehet számítani az orosz nemzeti kultúra kialakulását is. A központosított államhatalom elősegítette a nemzeti kultúra fejlődését. Kétségtelen azonban, hogy az irodalom részben megelőzte a politikai viszonyok fejlődését : az irodalomban már a nemzeti állam kialakulása előtt megtaláljuk a központi államhatalom követelését.

Kérdés : Hogyan alkalmazzák a két kultúra lenini elvét az irodalomnak olyan ellentmondásos alakjaira, mint például Karamzin?

Válasz : A két kultúra lenini elvének alkalmazásánál kerülni kell a dogmatizmust, sematizmust. Az irodalmat nem lehet élesen kettéválasztani csak az uralkodó osztályok érdekeit védő és csak a kizsákmányolt tömegeket szolgáló irodalomra. A két kultúra harca nemcsak irodalmi irányzatok harcát jelenti : megmutatkozik az egyes irányzatokon belül is. Példa erre az orosz klasszicizmus vagy az orosz szentimentalizmus, melynek bizonyos szempontból Ragyiscsev is követője volt, annak ellenére, hogy az irányzathoz tartozó többi költő reakciós álláspontot foglalt el. Lenin, amikor a két kultúráról beszélt, poláris jelenségeket említett példaként : egyrészt Gueskov és Sztruve, másrészt Csernisevszkij és Plehanov műveit említette. Gueskov és Sztruve munkássága egyértelműen reakciós, Csernisevszkij és Plehanov munkássága egyértelműen demokratikus. Vannak azonban olyan írók, akiknek életművén belül megfigyelhető a két kultúra harca. Ismeretes például, hogy Karamzin politikai nézeteiben reakciós volt, mégis ő mondta ki a híres szavakat : »A parasztasszonyok is tudnak szeretni«. A két kultúra harca különösen világosan látható Gogol életművén, de látható még Puskin munkásságán is. — Válasza végén I. V. Szergijevszkij ismét hangsúlyozta : a két kultúra lenini tételét nem szabad mereven kezelni.

OLTVÁNYI AMBRUS :

Kérdés : Hogyan értékelik Blok és Brjuszov munkásságát és általában azoknak a költőknek a munkásságát, akik — bár a reakciós szimbolista irányzathoz tartoztak — eljutottak a forradalom megértéséig és elfogadásáig?

Válasz : A szimbolizmus irodalmi irányzata általában reakciós volt, de az említett két költőt különleges hely illeti meg ezen az irányzaton belül. Bloknak a forradalmat elfogadó művei nem voltak váratlanok, gyökértelenek — a költő már a forradalom előkészítésének időszakában is nagy művészi erővel tudta kifejezni azt a történelmi helyzetet, melyet Lenin így jellemezett : »Oroszország forradalommal terhes«. Nagyjából ugyanezt lehet mondani Brjuszovról is. A szovjet emberek nagy művésznek tartják az említett két költőt, bár tisztában vannak az idealista filozófiai nézeteikből eredő korlátokkal. Blok és Brjuszov művei ma is megjelennek a Szovjetunióban. Nemrég

jelentek meg Blok válogatott művei egy kötetben és versei két kötetben : jelenleg is készül egy újabb Blok-kiadás. A közeljövőben Brjusov művei is megjelennek.

Kérdés : Hogyan foglalkoznak a szovjet tudósok az esztétika kérdéseivel?

Válasz : Az esztétika tanulmányozása terén is folyik munka, de ez a munka még sok kívánnivalót hagy hátra. Az esztétika kérdéseinek tudományos kidolgozása nagy figyelmet érdemlő feladat, melyet még a jövőben kell megoldani.

Kérdés : Mennyire tudják a szovjet irodalomtörténészek felhasználni a régi, nem-marxista irodalomtörténészek munkáit?

Válasz : Ezen a téren teljesen kimerítőek Lenin útmutatásai a régi tudomány eredményeinek felhasználásáról. Értékes a régi irodalomtörténészek által összegyűjtött ténybeli anyag. Értékesek egyes megfigyelések és egyes következtetések is. De természetesen a régi tudománynak megvannak a korlátai. A cári Oroszország irodalomtörténészeinek — így pl. Pipinnek Buszlajevnek, Tyihonravovnak stb. — jellegzetes hibája volt az, hogy egyes részlet-tényekből hibás általánosító következtetéseket vontak le.

BÓKA LÁSZLÓ :

Kérdés : Foglalkoznak-e a Szovjetunió Tudományos Akadémiáján az irodalomtörténet és kritika történetének tanulmányozásával?

Válasz : Igen, foglalkoznak. A Szovjetunió Tudományos Akadémiája Nyelv- és Irodalomtudomány Osztályán működik egy olyan szakbizottság, mely a nyelvtudomány és az irodalomtudomány történetét dolgozza fel. Bár a feldolgozandó anyag rendkívül kiterjedt, a kutatás befejezéséhez közeledik.

Kérdés : Az irodalomtörténet tanulmányozása során mennyire fordítanak figyelmet a művészet többi ágával való kölcsönhatásra?

Válasz : Ezen a területen sok feladat vár megoldásra. Eddig csak néhány olyan munka jelent meg, mely az irodalom és zene vagy az irodalom és festészet kapcsolatát tárgyalja (ilyen például a Gogol és Fedotov vagy a Csehov és Levitan kapcsolatával foglalkozó tanulmány).

SÓTÉR ISTVÁN :

Kérdés : Hogyan értékeli a szovjet tudomány egyrészt a 30-as évek haladó orosz romantikája, másrészt a 40-es évek reakciós szlavofil romantikája közötti különbséget?

Válasz : A két kultúra harcáról mondtak a romantikára is vonatkoznak. A haladó és reakciós irányzat közötti harc nemcsak a 30-as, illetőleg 40-es évek romantikájára jellemző, hanem az előbbi romantikára is : példa erre Rilejev és Zsukovszkij költészete.

Kérdés: Belinszkij általában elítélően nyilatkozott George Sand, Eugène Sue és Victor Hugo romantikájáról. A korabeli magyar haladó írók viszont — például Arany János — lelkesedéssel fogadták a nagy francia romantikusok műveit. Milyen történelmi körülmények okozták azt, hogy a két nemzet haladó írói különböző módon értékelték ugyanazt a jelenséget?

Válasz: Belinszkij nem nyilatkozott egyértelműen a nagy francia romantikusokról. George Sand-ról például vannak pozitív értelmű megjegyzései is. Általában azonban a francia romantika kérdését nem vizsgálta teljes bonyolultságában; inkább arra törekedett, hogy a romantikusok műveinek elemzésével az orosz irodalmi élet égető kérdéseire adjon választ, az Oroszországban kialakuló realista esztétikát támogassa. Ez természetesen bizonyos egyoldalúsághoz vezetett.

SZIMONIDESZ LAJOS:

Kérdés: Kiadnak-e a Szovjetunióban olyan műveket, melyeket a múltban a cenzúra elsüllyesztett? Hogyan kezelik a szovjet kiadók azokat a szövegeket, melyek a múltban a cenzúra által eltorzítva jelentek meg?

Válasz: Ezen a területen a szovjet kiadók igen komoly munkát végeztek. Ma már minden cenzúra által megcsönkített művet eredeti változatában lehet olvasni. Sok olyan mű is megjelent, amely a cári Oroszországban egyáltalán nem láthatott napvilágot (például a dekabrista írók művei). A klasszikusok kiadásának elve az, hogy a műveket megszabadítsák a cenzúra torzító hatásától. Ha a művek két változata ismeretes, akkor a cenzúra által ki nem javított változatot tekintik a kiadás alapjának, a másik — első kiadásokból ismert — változatot pedig a kritikai kiadások jegyzetben közlik. Példa erre Gogol »Holt lelkek« c. művéből a Kopejkin kapitányról szóló rész.

*

A beszélgetés tanulságait Tolnai Gábor foglalta össze és köszönetet mondott az előadónak értékes előadásáért.